

Te Toa Takitini

Registered at the G.P.O as a Newspaper.

Te Utu mo te Pepa 6/6 i te tau.

Me penei nga reta "Te Toa Takitini" Box 300, Hastings.

NAMA 13

HASTINGS

AKUHATA 1, 1922

Ko Wai Te Ingoa ?

ENEI ano etahi o nga reta mo te ingoa o te pepa kaore i taea te perehi ki te papa o Hurae i te kore wahi watea o te pepa.

"Ko taku pooti mo te ingoa o te pepa, kaati noaiho ko te ingoa tonu o ta tatou pepa inaianei, ara ko "TE TOA TAKITINI." He tangi noa ake he mahara ki nga morehu o a tatou tamariki i hoki ora mai nei kia tatou, me era hoki o a tatou tamariki e takoto mai ra i Te Pae o te Pakanga ; i tuku wkakarere nei ratou i o ratou tinana, he whakaaro ki a tatou, ki te Kingi, ki te Kara hoki. Kaore hoki he pepa Maori i peneitia te manaakitia o mua iho ra ano." - Na Canon H. Pahewa, Te Kaha.

"E rua aku ingoa e pa ana ki te iwi Maori katoa. Tuatahi, ko TANGAROA-A MUA. Ka tae ki tenei ra ka hi ika te iwi Maori atu i tenei moutere tae atu ki Hawaiki. Ko tetahi o aku ingoa ko TE MATAU A MAUI, nana i hi tenei moutere." - Na Hingangaroa Riiti. Whangara.

"Taku ingoa i kite ai ko "TE IKA ROA A MAUI." He ingoa tenei e uhi ana ki runga i te iwi Maore katoa." - Na Tangi Leach, Whangara.

"Ta tatou pepa he morehu no nga pepa Maori. Te iwi Maori kua morehutia, te reo Maori kua morehutia. A taton tamariki i hoki morehu mai i te pakanga. No reira he ingoa pai tenei te morehurehu o te iwi Maori, otira me whakapoto penei : - "TE MOREHU MAORI." - Na F. Smith, Puha.

"Ko taku ingoa mo ta tatou pepa ko 'TE RA O TE RANGI.' Ka puta mai te Ra i te ata ka timata te marama katoa o te ao. Penei me ta tatou pepa, ko ia te kai hari i te maramatanga ki nga marae o Aotearoa mo Te Waipounamu. Ahakoa te ingoa kua whakahuatia

nei e ahau, ka hoki ano taku whakaaro ki te ingoa nei TE TOA TAKITINI. Tetahi ingoa ataahua tenei. I te wa i era manu, e noho ana hei ingoa mo ta tatou pepa ko Te Pipiwharaua. E mohio ana tatou ki te tangi taua manu kua tata te raumati. Ko nga tinana ia o nga tangata kei te matao. Ko te take tena i matao ai hoki te pepa. Mo tetahi o a tatou manu mo te Kopara, kopani tonu atu nga whakaaro o nga morehu o Aotearoa me Te Waipounamu. Mo te ingoa nei mo Te Toa Takitini, i toa te ingoa, i toa te rere haere ki runga i nga marae o nga motu nei. I toa te tatutanga atu o nga tapuwae ki runga ki nga marae katoa, ohore ana nga iwi nga hapu ki to tatou taonga." Na Tawhanga Eruera. Nu Paremata, Taranaki.

"E pooti ana ahau i te TIRITI O WAITANGI hei ingoa mo te pepa. Ko te oha hoki tena a te Kuini i waiho ki a tatou, tae atu ki o tatou rangatira nana i whakaoti tenei Tiriti."—Na Horomona Himiona, Hau-paru, Rotoiti.

"Kua kite iho ahau i nga ingoa a ia tangata a ia tangata. Ko taku ingoa ko TE TIRITI O WAITANGI. Heoi ko taku kupu atu ki a koe me tuku mai te mana ki a au kia whakahaere atu ahau i etahi tangata o enei takiwa ki te tango i te pepa me te utu mai i te moni, a maku e tuku atu."—Na Meihia H. P. Tunuiarangi. Puanani, Carterton.

"Kua takoto te paahi ki te motu katoa 'Ko wai he ingoa mo te tamaiti nei?' Ko te whakahoki tenei ko TE PAE O TE PAKANGA. I rangona he reo ki Nui Tireni, he uhunga he tangi, he aue nui, ko nga kuia me nga wahine e tangi ana mo a ratou mokopuna, me a ratou tina, kihai i pai kia whakamarietia no te mea kua kahore ke ratou. Ka rite tena tangi ki ta Rahera i nga ra i whanau na Te Karaiti."—Na Panikena Ka. Rangitukia.

"Tenei kua kite iho i nga ingoa mo ta tatou pepa. E tangoko ana i TE TIRITI O WAITANGI." Whata Karaka—Rotoiti.

"Tenei kua kite iho i nga ingoa hou mo te pepa a nga tangata o nga motu e rua nei. No reira kaore rawa he paunga o te nuinga o nga ingoa kua tae atu ki taku titiro iho. Kia toru anake nga ingoa pai e tuku mai hei pootitanga aia na nga tangata whai pooti. Me taku whetoko atu i nga ingoa e toru. Waiho ma re pooti e

turaki nga mea e rua. Tuatahi: TE TIRITI O WAITANGI, nana tatou i kiia ai he tangata. Tuarua: TE HOKOWHITU A TU, te ingoa tenei o a tatau tamariki toa i haere ai te rongoi ki te ao. Tuatoru: AOTEAROA. Kei te marama tonu tenei." -- Na Tamihana Tikitere. Ohinepanea.

"Taku ingoa ko TE HOKOWHITU A TUMATAUENGA. Ko te take o tenei ingoa hei kohatu whakamaharatanga mo a tatau tamariki i hoki mai i te maara o te pakanga, me nga mea i mate atu. Ka kite te iti me te rahi i te ingoa o a ratou tamariki puta noa nga wahi katoa e haere ana tenei pepa."--Na T. Tamarau. Ruatoki.

"Tenei ka tukua atu taku ingoa a TE WHAKAMAHARATANGA hei ingoa mo te tatou taonga. Mana e haere nga kainga nga iwi nga reo, nga marae o koutou tipuna. Hei whakamahara ki a tatou tae noa mai ki a tatou tamariki i nui nei ki te pakanga nui o te ao." Na Hone Ngatara, Paeroa, Ohinemuri.

"Tenei tetahi ingoa pai mo te tamaiti na. He HUIA te manu tino whai ingoa, te pare tapu o taua o te Maori. Ko te taonga whakahirahira tena a nga kaumatua ka mate. He tohu na te Maori mo ona rangatira me ona mana. Ko te Tiriti o Waitangi e hua i te taonga Maori, ko Kingi Hori te upoko. Ka tae mai a Kingi Hori ki to tatou motu i huihui ai nga iwi Maori, pakeha, ki Rotorua, ko te pare tapu tena i titia ai ki te mahunga tapu o te Kingi, hei tohu ki te ao katoa i te korahitanga o ona iwi Maori i raro i te Tiriti. I tangihia te tangi mo taua pare i reira: "Taku titiro atu e ki te rau o te Huiia aiara, Mehemea ko te tau e! Te hiroritanga ohinawa, aiara." Ko te mokai tenei a te Tiriti mai ano o te wa o te kai-tangata Kei te rangona tonutia toona reo e tangi ana i runga i ona maunga tapu, "Huiia! Huihuia. He reo tangi aroha." Te Matenga Kahu, Waipiro Bay,

Taku ingoa ko te tohu o nga tamariki i haere ai ki te pakanga. Mare atunga mea i mate ki te maara o te pakanga, hoki mai nga morehu ki te wa kainga. Ko to ratou tohu kotahi tonu ko te HOKOWHITU-A-TU. Na ratou i puta ai te ira tangata ki te ao. Na ratou i kauhautia ai te Tiriti o Waitangi ki ia marae ki ia marae. Na ratou i korerotia ai nga mana tangi pai a nga tipuna. He nui noatu nga whakamarama. Kua i konei. Na to koutou tuahine Na Kumeroa Koon, Waipiro.

"I konei matou ko oku matu i, tipuna e tirotiro ana ki te ahua mo te ingoa mo ta tatau taonga. Ina ta maton ingoa ko TE HUINGA (United.) Te huinga o nga iwi pehea te mahi pehea te whakaaro. Huinga i runga i te Tumanako, i te Whakapono, i te Aroha, i noho ai tatau i runga i te rangimarie." Na Uru Reweti, Torere.

"Ko taku ingoa i mahara ai hei tapa ki ta tatou pe-
pa ko TE MOA. Kei te marama pea tatou ki te tatau o taua manu. Kaati ko tetahi wahi noa au e whakamarama ake. Te taenga mai o Kupe ki rawahi nei ko te tino taonga tera i kitea e ia o konei, a ko te utanga tera o tana waka i hoki ai ki Hawaiki, i korero ai : "Haramai ka haere tatau ki te pu o te tonga, ki te whenua o te manu i mauria mai nei e au. He tohoro ki te moana, he Moa ki te tuawhenua." Ko te huarahi mai tenei o te kau-ika tangata, tena ka puture mai i te kare o nga moana, ka whiti mai o tatau tupuna ki rawahi nei. Kaati noa te wahi e whakamarama kei hoha te kai-ta. Kua ngaro taua manu, na reira hoki i hiahiatia ai kia tapaia hei ingoa mo tatou tamaiti hei whakamahara ki te hunga mate ara o koutou tipuna i hoe mai nei i te moana nui a Kupe Na Pene Nahonaho Whangara (Kia ora e Koro, ka pai o korero. Whakapaua mai o whakamarama mo te Moa. Mehemea he waiata kei a koe mo te Moa tuhia mai. He aha te kai a taua manu? Pehea ai te taka hei kai? No tehea wa i ngaro ai, i ahatia hoki i ngaro ai? --Etita.)

"Ko taku ingoa waiho hei ingoa mo to tatou pai-oneone ko AOTEAROA ME TE WAIPOUNAMU. Waiho enei ingoa e rua hei karangaranga hei pikau i nga whakaaro nunui hei kororia ki nga uri o nga motu nei. Kei te takoto whanui nga whakamarama kei te mohia katoa nga iwi." Na K. H. Kamau, M.A.C., Hastings.

"Ko taku ingoa i whiriwhiri ai ko TE PEPA MAORI MOTUHAKE O NUI TIRENI. Kaore he tangata i rere ki waho i tenei ingoa. Ko te Toa Takitini i tau ki nga toa taua anake, hawhe atu hoki nga mea i tae ki te pakanga. Ko nga tangata kaore i tae kaore he take ki Te Toa Takitini." Na H. Pitini, Te Pu, Rotorua.

"Tenei taku ingoa ka whakaurua atu mo ta tatau tamaiti. Ka tae ki te weherua o te po, ka tangi nga manu o te whenua. Ka toto mai te hihi o Tawera ka mohio tatou ko Tawera tena e taki ana i te marama o te ao. Whai hoki me ta tatou pepa, koia te kai-taki mai i nga whai-korero o Aotearoa me Te Waipounamu. No reira ko TE HIHI O TAWERA taku ingoa mo te tamaiti na."—Na Turei Heke, Mangamuka, Hokianga.

"Ko taku ingoa ko TE AKA A NOA i puritia ake ai nga wairua ora katoa. Na nga tama hoki a Noa nga iwi katoa e noho nei i te ao."—Na Herewini Temaro, Port Awanui.

"Taku ingoa ko te whetu o te ata ko TAWERA. Ko tena whetu te kai-wehe i te pouritanga o te po. He tohu taua whetu ki nga iwi o te ao ka tata te maramatanga o te Ra te tae mai. Tuarua, ko te whetu he mea mea e te Atua hei tohutohu i a taua i te tangata ki nga mea e puta mai ana, e ahu mai ana i te Atua."—Na Herepete Rapihana, Kaitia.

"Taku ingoa mo te tamaiti na ko NUI TIRENI kote ora o te Maori raua ko te pakeha i roto i te ao hou ara i te pakanga nui o te ao. Uru katoa nga motu e rua nei ki tenei ingoa. Ka waiho ai te ingoa nei a Nui Tireni hei kohatu whakamaharatanga ki nga tamariki Maori, pakeha, i tae ki te marae o te pakanga."—Na Hemi Tohu. Te Haroto.

"He whakahoki mo nga Ingoa hou kua tae mai nei mo Te Toa Takitini. Tenei ta koutou mokai hei te rapu ki te wahi he o maua ko taku ingoa. Kei te tinana ranei hei te ingoa ranei? E hoa ma titiro koutou ki te marama o nga whakatauki o Nehe.

"Ma te toa ma te tini ki te hapai ka tu nga mahi."

"He ao te rangi ka uhia, he huruhuru te manu ka rere." "Na tena ko te rourou, na tena ko te puha, ka ngaro te whakama." Me hoki iho ki a koutou inaianei. Na tena ko te wharenga na tena ko te hereni, ka whai parirau ta koutou mokai. Me hoki taku whakahoki mo nga ingoa hou kua tata nei te iriiria. Tuhoe, tena koe me tau ingoa. E kore e maoa i a koe te pihipihiki ki te tahuna e koe te rakau kotahi. Engari me wawahi e Paratene Ngata kia huhua nga maramara ka maoa ai i a Niniwa ite Rangi he tapora tuna o te moana o Wairarapa. Kaati e ki ana a Hoani he iriiri taku i a koutou ki te wai. Ka mohio mai ai koutou ko nga ingoa o te

pepa kua mahue ake nei na Hoani. Ka ki ano a Hoani kei muri i a au te mea he iriiri tana ki te Wairua. Ko koutou ra tenei e aku Minita." Waiho i ta TE TOA TAKITINI—Na Keepa Winiata, Roys Hill.

"Whanau ana ta tatau tamaiti, iriiria ana tona ingoa e te Minita ko TE TOA TAKITINI, pa katoa hoki tenei ingoa ki nga motu nei." —Na Mihaere Tamaiwaea, Omahu.

"Kua whiriwhiria e nga Matua-atua i konei ta ratou ingoa mo te tamaiti na ara ko TE PIPIWHARAUAOA, tangi pai Kui Kui, tioro, tioro i te tahi, tioro i te rua, me te tioro rawa ano hoki ki te hoi o to taringa e o! Na W. R. Kerehi, Tuparoa.

"Kaore i hoki iho taku tautoko i te ingoa nei TE TOA TAKITINI. Kua oti etahi o nga whakamarama i te wa i iriiria ai ia. Tenei ano etahi e marama ai te katoa. 1. I nga whakanene kainga tonu nei a o tatau tipuna kaore he rangatira e tu ki te riri kotahi anake engari na te tokomaha i raro i a ia i hinga ai te hoa riri, ara na te ingoa nei Toa Takitini. 2. E ki ana o tatau tipuna katoa, he kino te nui tangata ki te kai i nga kai, engari ki te tu ki te mahi ki te riri, ka pai te nui tangata ara na Te Toa Takitini. 3. Tiriro ake ki te ahi a Tiamana i ka nei i nga tau ka hori ake nei. Na te kotahi o nga whakaaro o nga iwi i raro i te Emepaea i weto ai te ahi a Tiamana, ara na Te Toa Takitini. 4. E pa ana ki Aotearoa me Te Waipounamu katoa enei whakamarama. Kaore i pa ki Heretaunga anake, ki Te Wairoa anake ranei, e pa pouri mai ai koutou e nga hoa aroha. Ko au anake ko to koutou hoa kei te pa pouri. Ko te take ko au tetahi o nga matua-atua o te tamaiti nei i te wa i iriiria ai ia ki te ingoa ataahua nei "TOA TAKITINI." E ki ana ko te Apotoro ko Paora, "Kotahi Ariki, kotahi whakapono, kotahi iriiringa." No reira kia kotahi o koutou whakaaro ki te tautoko i te ingoa nei i Te Toa Takitini." —Na Rotia Hone, Fernhill.

"Whaona atu hoki aku kupu ki roto i te keke o Te Toa Takitini maana e tiri atu ki ona marae huhua. Mo te ingoa hoi ka huaina nei ki a ia, inana! e wha tekau nga ingoa kua huaina nei mo ta tatau pepa. He kaupapa ano to tena ingoa to tena ingoa. He kaupapa ano to te Toa Kia Tu." Inahoki: "Ko Tu-te-ihiihi ko Tu-te-wanawana He kaupapa ano to te Toa haere. Inahoki: Na te waewae i kiini ka whiwhi i tona manawa Tu-a-

whiti. He kaupapa ano to Te Toa-mahi-kai. Inahoki: ko te toa mahi-kai he toa tuturu, e kore e pūkehekehe." Haunga hoki ka kaumatua te tangata "Ka pu te ruha ka hao te rangatahi" Kia kotahi te iririrunga, ko TE TOA TAKITINI anake. Mehemea he toa kē Tu, ko wai ma nga tangata o te ope? Ko nga ingoa e 40 nei me etahi atu. Mehemea he toa haere, nō wai? "Nō te Toa Takitini anake. Ara te kupu. "Naku hoki taha? Na te ingoa ano ra ka raka ki tawhiti, Nareira hoki ka rere mai te kai o "Tawhiti nui, o Tawhiti roa o Tawhiti pama-mao." Ha! Meriro noa ranei te Maramara nui a Mahi (Toa Takitini) i a Noho (ingoa kē)? Kua tau ia inaianei kei a "Tahu," ara kei nga marae Takitini nga motu e rua nei kei te korero atu kei te korero mai. Ana! te tino hoa korero o te tini o te mano, te tino hoa rawa hoki hei whakamarama ki te katoa (Takitini) i "Te Tumanako, i Te Whakapono, i Te Aroha." Na reira mehemea he hoha ki te ingoa nei "Toa Takitini" karangatia ano i tetahi o ona ake ingoa TE TOA TAKITINI. Na Wi Maihi Ereatara, Tarimano, Ngongotaha, Rotorua.

(Tenei ano etahi reta no muri nei i te mai ai engari kua Kei pouri.—Etita).

Te Aroha o Rangi-nui kia Papatuanuku.

Mo te marama o Akuhata ara o Hēre Turi-Koka ki ta te Maori korero mo te tau 1922. Ko Whakaahu te whetu kei te arahi i tenei marama. Piri tonu nga turi o te hakoro me te hakui i te matao. Munamuna auahi ana te tangata. Nga whakaaturanga a te marama mo nga pai mo nga kino o enei ra e 31.

☾ 8.3.49 a.m. Ki te 16 o nga ra he marangai he buka.

○ 16.8.16 a.m. Ki te 23 o nga ra he marangai.

☾ 23.8.11 p.m. Ki te 29 o nga ra he marangai.

● 29.11.25 p.m. Ki te 6 o nga ra o Hepetema he kino tai-tangotango

Tenei ra kei te titiro whakakeko iho te kanohi ki te ahua o nga ra mo tenei marama o Akuhata. Katahi noa ka kitea te penei o te kaha o nga tohu marangai i roto i enei tau maha ka hori. Ko te tikanga me noho tupato tonu te hunga i nga raorao i nga wharua ranei. Nga kai hikitia ki runga pataka puaki ai mo te tupono ki te ahua e whakaaturia ake nei e nga tohu i whaka takia mo tenei marama. Kua puta ano nga whakaatu i era pepa. E pouri ana mo te korenga i puta atu Te Aroha nei i tenei marama ka hori. I pau katoa te pepa i nga ingoa e whaia nei mo ta koutou pepa.—P.H.T.

1. Turei. Huna. He huna kai tenei ra.
2. Wenerei. Ariroa. He ra pai tenei mo te wero tuna
3. Taite. Maure. I te ata ki te ahiahi he pai.
4. Paraire. Mawharu. He ra tino pai tenei mo te pou-
raka koura.
5. Hatarei. Ohua. He ra pai rawa tenei. [tuna.
6. Ratapu. Hotu. Ka ngarungaru te moana, he po
7. Mane. Atua. He ra kino rawa' he whakahaehae.
8. Turei. Turu. Pari tonu nga tai ata me nga tai ahi-
ahi. Te kai mataitai e!
9. Wenerei. Rakau-nui. Kua rau nunui te marama.
Nga kai e te iwi kei tatahi.
10. Taite. Rakau-ma-tohi. Ka tohia te marama he ra
pai kei te taautonga o te ra
11. Paraire. Takirau. I te ata ki te ra pou pou he pai
12. Hatarei. Oike. I te ra pou pou ki te ra to he pai
13. Ratapu. Korekore-te-rawea. He ra kino
14. Mane. Korekore Hahani. He ra ahua ngawari
tenei ra
15. Turei. Korekore-piri-ki-Tangaroa. I waenganui po
ki te ata ka kai te tuna
16. Wenerei. Tangaroa-a-mua. Ka pai ki te hi-ika i
tenei ra
17. Taite. Tangaroa a-roto. He aho pou pou tenei ra.
He ika te kai
18. Paraire. Otane. He po tuna tenei
19. Hatarei. Orongonui. Ha po pai ano tenei mo te hi
tuna.
20. Ratapu. Mauri. Kua hinapouri. He pai i te ata
21. Mane. Omutu. He ra kino tenei
22. Turei. Mutu-whenua. He ra kino rawa, kua mate
hoki te marama.
23. Wenerei. Whiro. Ka kohiti te marama he ra kino
rawa [rama.
24. Taite. Tirea. He ra kino kua kitea pakutia te ma-
25. Paraire. Hoata. He ra pai kua whakaata te marama
26. Hatarei. Ouenuku. Whakahautia te mahi. He po
tuna mo te hi
27. Ratapu. Okoro. He po tuna ano tenei.
28. Mane. Tamatea-ngana. He kino, kei te kaha
rawa te au o te moana
29. Turei. Tamatea-kai-ariki. He ra ahua ngawari
tenei tamatea
30. Wenerei. Huna. Ka hunaia te kai i tenei ra
31. Taite. Ariroa. He ra pai tenei mo te wero i te tuna

KUA MOE A HONE WAITOA MINITA

(Na CANON H. PAHEWA.)

No te 16 o Maehe i mate ai a Hone Waitoa, i Te Araroa. I te Pariha ia o Te Kawakawa e mahi Minita ana, a mate noa. Na Pihopa Tuati ia i whakapa i te tau 1887 raua tahi ko Eruera Kawhia. I tu tonu ia hei Minita mo tenei Pariha a tae noa ki te tau 1909; katahi ia ka whakamutu pai i tana mahi Minita i runga i tetahi mate kino i pa mai ki tona tinana.

He tamaiti ia na Rota Waitoa, Minita, i akona ia ki Tipene Kura i Akarana. He Minita tenei e tino whakanuia ana e Ngati Porou tae atu hoki ki a Pihopa Wiremu raua tahi ko tana tama ko Atirikona Hapata Wiremu, me ona hoa Minita katoa. Ko ana kauwhau pa ana ki te ngakau te mamaetanga. Kaore ona wehi ki te tangata, ahakoa rangatira, ahakoa tangata noaiho; kotahi tonu ki a ia, ko te ripeneta, ko te whakarere i nga mahi kino. Ko ana whakaritenga i ona haeretanga i tona pariha kaore rawa e taka i a ia. E tino whakanuia ana ia e tona pariha, a ko ana kupu riri, aroha, tohutohu ranei, i ahu tonu ake i tona ngakau, kaore i ona ngutu. Na konei hoki ia i arohatia nuitia ai e nga pakeha katoa o tona takiwa. I tae rawa te Pihopa o Waiapu ki te nehu i a ia, E ki ana te kupu o te Paipere: "Kei te Atua nga wairua o te hunga tika e tiaki ana, e kore rawa te mamae e pa ki a ratou."

WI NGARA HOUKAMAU.

No te 18 o nga o Hune i mate ai tetahi o nga taniwha nui o Ngati Porou a Wi Ngara Houkamau ki Wharekahika. He taina ia no Te Hatiwira Houkamau o Te Araroa. He tamariki tahi raua na Te Iharaira Houkamau Te Nui, he kaumatua piri pono ki te Kawanatanga, he tino hoa no Te Makarini, Minitia o te taha Maori i nga wa o te pouritanga. Ko Wi i whakaritea e to raua matua hei mau i nga iwi o Wharekahika, ko Te Hati mo roto o Te Araroa. I tino piki rawa ai te ingoa o tenei o tatou rangatira, he kaha ki te mau tangata, he kaha hoki ki te pupuri ki te whakahaere i nga tikanga o te

Whakapono. Ko tona kainga, me ia hoki, he tino okio-kinga no Pihopa Wiremu tuatahi, no Pihopa Tuati, Pihopa Renata Wiremu me tenei Pihopa onaianei, me Atirikona Hapata. He rangatira tenei i hapai nui i te Hahi, a kaore i whakaae kia tae mai he Hahi hou, he tohunga ranei, ki ona rohe katoa. Ka peia atu e ia. Heoi ano tana i mate nui ai ko te Hahi o Iugarangi, nana nei i homai te tino maramatanga ki te iwi Maori. I te taenga whakamutunga mai o te Pihopa ki a ia i a Aperira ka taha ake nei, ka hoatu e ia te rimu tekau pauna (£50) he whakaaro naana na tana iwi hoki mo te oranga minita o te Pariha o Te Kawakawa. "E te Pihopa, na te moni ka hoatu e ahau ki a koe mo te oranga minita o te Pariha o Te Kawakawa. Mau e whakaatu ki a Hapata Wiremu." E ki ana a Wi he tangi noake no tona ngakau ki a Hapata, mai ano i tana tipuna i a Pihopa Wiremu, i a Pihopa Tuati, te mea nui rawa i roto i tona ngakau ko Mita Renata. Ko te morehu ko ta raua tamaiti e tiro-tiro haere nei i a Ngati Porou tae atu hoki kia Te Whanauapanui.

HE MATENGA TANGATA WAHAKI

(NA T. RENATA.)

No te 26 o Hune nei ka mate a Te Rawaho Winitana ki Waimarama. He tangata rangatira tenei no Tuhoe, he tangata marama hoki ki te whakapuaki korero, he ngahau hoki ki te korero i roto i nga huinga tangata. I ohore noaiho tona matenga. I te tope rakau raua ko tana tama. Te hinganga o tana rakau ka mau te aka ki te rakau i muri i a ia he rakau maroke hoki. Te hinganga mai o tera o nga rakau ra, tau tonu ki runga i a ia, mate tonu atu. He nui te pouri o te ngakau mo tenei tangata wahaki i nga huihuinga tangata. I mauria tana tinana ki Waikaremoana tapuke atu ai. He tangata kaha tenei ki te whakahaere i te kaupapa a Ratana. Haere ra e te hoa ki tou okiokitanga. Ahakoa kua mate to tinana ko to reo kei te korero tonu, ko to wairua kaore i te warewaretia e matou.

Mo nga Tamariki kaha te Rewharewha, me kai i te

WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE, 19, 29 patara,

TIRITI O WAITANGI. Kua tae mai te 2/- a enei tangata mo te pukapuka wehe whakamarama i te Tiriti. Kei te mahia mai nga whakaahua kei te perehitia mai hoki nga ingoa o nga tipuna neke atu i te rima rau i haina i te Tiriti. Kaore nga ingoa e uru ki te Toa Takitini. Mo nga ra whakamutunga o Akuhata ka tukuna atu ai te pukapuka nei ki nga kai-ono. Kia ora koutou e mau ake nei o koutou ingoa. Tawhanga Eruera. Whata Karaka. Tamihana Tikitere. W. R. Pestell. Matekino Hauraki. Ngapua Piripi. D. P. Hawiki. W. Ratapahi. F. Smith. Hauwai Tiakiwa. Te Maitaranui Rangiaho. Te Pouwhare. Te Rihitoto Nikora.

He whakatauki na te pakeha "Ma te manu moata ka mau ai te toke." Huri rawa ake etahi akuanei kua pau nga toke!

HE PO MAHI NGAHAU. Kei te 30 o nga ra o Akuhata ka tu te mahi ngahau a te ropu i mahi i tera tau mo Meranibia ki Nepia. Konga hua katoa o tenei tau ka tukuna hei awhina i te Whare Karakia hou mo Te Waipatu. Kotahi te po ki Nepia kotahi te po ki Heretaunga. Ko te ropu nei no Omahu, no Te Waipatu, no Te Kohupatiki.

TE AUTE KARETI. KOHATU O TE KOKONGA.—Kei te karangatia nga tena (tender) inainei mo te hanga hou i te tuturutanga o Te Aute Kareti. Ka hanga ki te pereki ki te raina ranei. Mehemea ka hoki iho te utu ki nga whika kua rite i nga mema o te Komiti whakahaere o Te Aute, tera e whakatakotoria te Kohatu o te Kokonga i te wa e tu ana te Hinota ki Nepia, kia tae katoa ai nga mema o te Hinota ki Te Aute i taua ra. Kua tonoa ma te Ati-pihopa (Archbishop Julius) e whakatakoto taua kohatu. Ko te ra i whakaritea ai ko te Haterei te 9 o nga ra o Hepeitema. He powhiri hoki ta te Pihopa o Waipatu me te Komiti o Te Aute kia tae a tinana mai nga tamariki tawhito o Te Aute mo taua ra, me te iwi Maori o ia hapu o ia hapu. (Mehemea he whakaaro ta etahi o koutou hei awhina i Te Aute hou a kaore koutou e watea ki te haere mai, pai noatu te tuku mai ki a au a maku o koutou ingoa e whakaputa i taua ra. Na te Etita.)

Hui Whakaari Mema mo te Rohe Pooti o te Tai Rawhiti.

I tu he Hui whakatu mema mo te rohe pooti o te Tai Rawhiti ki Omaha wahi o Heretaunga i te 8 o nga ra o Hune 1922. Ko nga tangata i tae mai ki taua Hui ko Tunuiarangi me Apu Te Ama o Wairarapa, Hira Parata me King Topia o Te Tai-hauauru, Rev. Hemi Huata, Watene Huka, Toriki Huka o te Wairoa, me te tangata whenua.

I paahitia te motini e whai ake nei:—Na Rev. Hemi Huata te motini. Ko te whakaaro o tenei Hui, kia whakaturia a Taranaki Te Ua, hei mema mo Te Tai Rawhiti, i raro i te tikanga a Wiremu Ratana. A he inoi tenei ki te rohe pooti katoa o Te Tai Rawhiti, kia kotahi te whakaaro ki te pooti ki a Taranaki Te Ua. Na Tunuiarangi i tautoko a paahitia ana. — Katene Pukerua, Tiamana.

HINOTA O WAIAPU— Kua whakataua e te Pihopa hei te 7 o nga ra o Hepetema ka puare te Hinota nui o te Pihopatanga o Waiapu ki Nepia.

Whakamahara mo Henare Wepiha—Kei te whakaaro te Komiti Tumuaki o te Pihopatanga o Waiapu ki te whakaara tohu mo Henare ki roto i te whare-karakia nui (Cathedral) i Nepia. Kua whakaritea he Komiti paku hei whakahaere i taua take, ara ko Dean Mayne, Atirikona Himikini, me P. Peneti.

Tahua Oranga Minita.— I puta te mihi a te Pihopa me te Komiti Tumuaki ki a Ngati Porou mo to ratou whakaaro nui ki te whakahaere i nga Tahua mo o ratou pariha. Kua rite te Pariha o Hikurangi ara ko te poraka whenua 1348 nga eka. Kei te rihi taua whenua inaianei. Ko te waria a te Kawanatanga £6331 inaianei. I whakaatu a Apirana Ngata ko tenei whakaaro mo te Tahua Whenua, na Pine Tamahori minira i whakaputa, whakaetia ana. Kia ora e Pine!

TE TIRITI O WAITANGI

Nga Wahi Taupatupatu

(Na A. T. NGATA, M.A., LL.B.)

I roto i nga whakamarama mo te upoko tuarua o te Tiriti i whaikupu au, kotahi te wahi o taua upoko kaore ano i marama, ara, ko te kupu mo nga taunga ika, a me apiti atu te ahua o nga moana wai-maori, o nga paru-moana, o nga tahuna pipi, o nga toka tio. Ko te take i wehea ai e au he rarangi korero mo enei take takitahi, he raruraru, ara, he taupatupatu i waenganui i te upoko tuarua i te upoko tuatoru o te Tiriti. Ko te upoko tuarua e ki ana, ka whakapumautia ki te iwi Maori o ratou take, to ratou rangatiratanga ki o ratou whenua, ki a ratou ngahere, ki a ratou taunga ika. Kaore he raruraru mo te tahi ki nga whenua, ki nga ngahere. Engari ko te wahi e tarewa ana ko nga roto kei waenganui i nga whenua, ko nga paru-moana, ara, ko nga whenua e pa ana ki nga moana, e ngaromia ana e te tai pari. Ki te Maori he whenua enei nona, na reira ka ka whakaaro kua whakapumautia ona take ki ena mea e te upoko tuarua o te Tiriti. Otira kua whakamaramatia e au i runga ake ra, na te upoko tuatoru o te Tiriti i homai ki Nui Tireni nei nga ture o Ingarangi e rika ana kia pa ki Nui Tireni i te wa i hainatia ai te "Tiriti" kia rite tahi ki ana mea ki nga tangata o Ingarangi."

A ko te ture o Ingarangi e ki ana mo te Karauna te moana, timata i te mutunga o te pari a te tai, ka rere ki waho e toru maero. Ko nga paru-moana, ko nga tahuna pipi, ko nga toka tio, ko nga taunga ika kei raro atu a kei waho atu i te mutunga o te tai pari. Ko te taupatupatu tena i waiho kore marama ai ena take. Kaore ano te reo o te Paremata kia korero mai ma roto i tetahi ture, kei a tatau kei te iwi Maori ano te mana o enei o nga taunga a o tatau tipuna.

Ko te kechi a Te Arawa mo ona moana wai-maori kei te aroaro tonu o nga Kooti, e tutuki ranei ki reira, tera ranei e whakaotia rawahotia i waenganui i a ratou me te Kwanatanga. Kaore e mabehi korero mo tera i konei. Engari kua puta te whakatau a te Hupirimi Kooti e ahei ana a Te Arawa ki te whakahuere kereceme ma ratou i te aroaro o te Kooti Whenua Maori.

Nga Whenui I Raupatutia.

Hei whakamutunga mo nga whakamarama nei ko tetahi kupu mo nga whenua i raupatutia e nga Kawanatanga o mua. Ko etahi hoki kei te korero i he aua raupatu, i takahi i nga kupu o te Tiriti o Waitangi.

I tapaeiae te Kawanatanga ki te Kuini o Ingarangi, te mana Rangatira, te mana hanga ture. I takahia taua mana e etahi wahanga o te Iwi Maori. No reira ka tipu he pakanga, ka heke te toto. Ka tahuri mai te ture, ka tangohia te whenua hei utu. Na te Maori tonu tenei tikanga te taua, te muru, te ngaki mate. Na ona rangatira i tapae atu taua tikanga, me taua mana ki te Kuini. Kaore e taea nga raupatu nei te whakahe i runga i te Tiriti.

Ko nga whakahe me ahu ke ki te mate o etahi o nga iwi i raro i nga raupatu. No etahi te hara ka murua ko nga whenua o etahi. Ko etahi hapu ka mate i te kore whenua. Ko te whiu mo etahi iwi i taimaha rawa. Ka ahu mai ena whakahe i runga i te huarahi inoi ki nga Minita, i runga ranei i te huarahi pitihana ki te Paremata. Engari kaore e taea te whakatete mai i runga i nga take o te Tiriti, engari ka waiho e te Kawanatanga ko te Tiriti hei whakangungu rakau mona.

Heoi ra, e ta Peneti. Mau e panui atu ki te kuia nana nei te patai te whakautu o tona patai poto; ko nga whakamarama ia i roa. Tera hoki e poto noa mei penetitia; Na te Tiriti o Waitangi i whakatu te Paremata hei hanga i nga ture; na te Tiriti i homai te Kooti Whenua Maori me ana mahi; na te Tiriti i whakamana nga hoko a te Kawanatanga e hoko nei, nga raupatu whenua o mua; na te Tiriti i whakamana te reiti me te taake, i whakarite te ture mo te Maori mo te pakeha. Mehemea kei te he, kei te kino, me whakawa atu ki o tatau tipuna nana nei i poroporoaki o ratau mana i o ratau ra e nui ana ano.

(Kua mutu i konei nga whakamarama a Apirana Ngata mo te Tiriti. Ko te rarangi ingoa o nga kaumatua i haina, me etahi whakaahua kei roto i te pukapuka wehe. Tukuna mai te 2/- mo taua pukapuka, ka tukuna atu ai. He tino taonga taua pukapuka kei tiaki pai ma tatou tae noa ki o tatou uri).

Te Taake Whenua Maori

(Na A. T. Ngata, M.P.)

Ko te kaupapa petihana tenei i hangaia mo tenei take, i whakatakotoria e te ope o te Tai-Rawhiti ki te aroaro o te Hui o te Tiriti i tu ki Waitangi i te 30 o nga ra o Maehe 1922. Koia tenei:—

Ki te Honore te Pika me nga Mema o te Whare o Raro o te Paremata e noho huihui ana i Poneke. Ko te Pitihana a matou, he tangata Maori no Nui Tireni. E WHAKAATU ANA:—

1. He mate taimaha kua pa ki o matou whenua kua tukua nei ki te riihi, he mate i takea mai i te Ture Moni (The Finance Act), 1917.

2. Ko taua mate kei te taake i whakapangia ki o matou whenua riihi e taua ture, he taake arawhata (graduated land tax) mo nga tikanga o te pakanga nui kua taha nei.

3. I whakamaramatia e nga Minita o te Kawana-tanga i roto i te Paremata kaore i whakarereketia nga tikanga o te taake mo nga whenua Maori. Na ka whakamaoritia e matou taua kupu a nga Minita e penei ana, kei te takoto tonu te ture i te ture tawhito, e mea ra kia 1/2d. i te £1 o te wariu o te whenua te taake hei utunga ma nga whenua Maori e riihi ana, a kaore e pa te taake arawhata (ara graduated land tax) ki nga whenua Maori. Ki ta matau titiro he pera ano hoki te whakaaro o aua Minita, a o Matau Mema Maori hoki.

4. Otira no nga tau i muri mai nei, no te wa i whakapangia aie te Komihana o nga Taake nga tikanga o taua ture o te tau 1917 ki nga Whenua Maori, ka kitea kua whakarereketia te ture a kua pa he mate nui ki o matau whenua e riihi ana.

5. Ko etahi o matau whenua e utu ana i te 75 per cent o te moni reti-a-tau mo tenei taake a ka toe e 25 per cent ma te hunga nona te whenua, ara 15/- o te £1 i riro atu i te Kawanatanga. A mehemea ka piki atu ano nga wariu whenua ka riro katoa atu i te taake te moni reti. Kaore rawa ma te hunga nona te whenua.

6. Ki ta matau whakaaro kaore rawa i uru mai ki roto ki te mahara o te Kawanatanga tera e penei te pa o te ture ki nga Whenua Maori. Otira kei nga Poari Whenua Maori, kei nga Kai-tiaki Whenua Maori, kei te Komihaha o nga Taake e tino marama ana te tika o ta matau whakaatu.

7. Koia matau ka inoi kia uiuia e to koutou Whare Honore te take a kia whakatikatikaina taua ture, ara—

- (a) Kia hangaia ranei he rohe i waenganui i te wahi o te moni reti-a-tau e riro ma te Kawanatanga mo te taake, me te wahi e mau ki te hunga nona te whenua, ara kia kaua e nuku atu i te $\frac{1}{4}$ mo te taake kia toe ai e $\frac{3}{4}$ Me penei ranei, ara
- (b) Me ki te moni reti-a-tau he hua (income) no te whenua, a me tango i runga i te tikanga income-tax.

Ma to Koutou Whare Honore ranei e homai tetahi atu rongoa mo tenei mate.

A KA INOI TONU O KOUTOU KAI-PITIHANA.

Kei te hainatia nga kape o te petihana nei e nga rohe o te Tai Rawhiti.

No te Paraire te 14 o nga ra o Hurac 1922 ka haria e au te ope o Ngati Awa a Tunoa Roihana raua ko Tiaki Rewiri ki te aroaro o te Minita Maori (Hon. J. G. Coates) ki te kawatu i te kupu a Ngati Awa kia whakangawaritia taua mate. Ko te whakautu a te Minita e pai ana, e marama ana te mate, a ki tana whakaaro tera e taea te whakamama.

No muri nei ka korero mai te Minita Maori ki au, kua tukuna e ia taua take ki te huihuinga o nga Minita, a kua whakahaua e taua huihuinga kia kimihia mai e te Komihana mo nga Taake, tetahi whakatikatika mo te ture o te tau 1917.

(6)

(6)

Mo nga Tamariki kaha te Rewharewha, me kai i te

WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE, I/9, 2/9 patara.

POOTI INGOA MO TE PEPA

Tenei te rarangi a te motu i tuku mai ai hei ingoa tuturu mo ta tatou pepa. Ko nga whakamarama mo nga ingoa kei te Nama 11, 12, me tenei nama 13. No nga tangata anake e tango ana i te pepa e whai mana ki te pooti. Tapahia ata ki to pene nga ingoa katoa kaore i te paingia e koe. Ko tau ingoa e pooti ai waiho, kua e tapahia. Kia kotahi tonu te ingoa e waiho. Hainatia to ingoa me to Poutapeta ki te wahi kua whakaritea. Whaona ki te whare-pukapuka, whakamaua nga pane kingi kia rua kapa, ka penei ai te tuhi-tuhi o waho:--Ki Te Etita, Box 300, HASTINGS.

Kia tere te whakahoki mai. Hei te 18 o Akuhata ka kati te pooti.

NGA INGOA

1 Maui Tikitiki a Taranga	25 Te Ra o Te Rangi
2 Te Aorere	26 Te Pae o Te Pakanga
3 Tanenui a Rangi	27 Te Hokowhitu a Tu
4 Whitiwhiti Ora	28 Te Hokowhitu a Tuma-
5 Tiriti O Waitangi	tauenga
6 Te Toa Takitini	29 Te Whakamaharatanga
7 Te Kiwi	30 Huia
8 Te Kukupa	31 Te Huinga
9 Nga Waka Maori	32 Te Moa
10 Aotearoa	33 Aotearoa Me Te Waipou-
11 Te Rehu a Aotearoa	namu
12 Te Hokowhitu Toa a Nga	34 Te Pepa Maori Motuhake
Tai e Wha	35 Te Hihi o Tawera
13 Te Rongo Pai	36 Te Aka a Noa
14 Te Putea iti a Reti	37 Tawera
15 Te Ao Katoa	38 Nui Tireni
16 Ko Rupe	39 Te Pipiwharaua
17 Te Ao Hou	40 Te Hoa Takitini
18 Te Waka Maori	41 Wananga Maori Aotearoa
19 Maui	42 Te Awatea
20 Te Rerenga Wairua	43 Te Ao Marama
21 Tangaroa a Mua	44 Pepa Maori
22 Te Matau a Maui	45 Wikitoria
23 Te Ika Roa a Maui	46 Toroa
24 Te Morehu Maori	47 Te Puhi Aotearoa

TO INGOA**TE POUTAPETA**

Ki te tuhia te ingoa e pootitia ana e koe i konei hei aha i tapahia ai i te rarangi i runga ake nei.

Taku ingoa e pooti ai :